

Argumentti ja intuitio

Kalam-argumentin arviointia

Yksi runsaasti keskustelua herättäneistä teistisistä argumenteista on kosmologinen argumentti. Kosmologinen argumentti pyrkii tarjoamaan perusteen uskoa, että Jumala on rationaalisesti perusteltavissa oleva vastaus kysymykseen, miksi jotakin on ylipäätään olemassa tai tarkemmin ilmaistuna: miksi on olemassa kontingenteja asiantiloja? Argumentin historia on pitkä ja sitä ovat eri muodoissaan puolustaneet muun muassa Platon, Aristoteles, Ibn-Sina, Al-Ghazali, Maimonides, Anselm Canterburylainen, Bonaventura, Tuomas Akvinolainen, René Descartes, Gottfried Wilhelm Leibniz ja John Locke.¹ Argumenttia voidaan siis perustellusti pitää keskeisenä, teismille olennaisina tiedollisia asenteita ja sisällöllisiä vakaumuksia ilmaisevana päättelynä.

Aivan viime aikoina amerikkalainen filosofi ja teologi William Lane Craig on pyrkinyt puolustamaan kosmologisen argumentin erästä muotoa, jota tavataan kutsua kalam-argumentiksi.² Craig pyrkii tarjoamaan rationaalisen perusteen uskoa, että maailmalla on siitä itsestään riippumaton syy. Tässä artikkelissa tarkastelen kalam-argumenttia sen kolmen kriittisen elementin näkökulmasta. Nämä kriittiset elementit ovat riittävän synn periaate, kysymys aktuaalisesta äärettömyydestä sekä nykyi-

set tulkinnat siitä, voidaanko kosmokselle määrittää alkupiste. Keskityn erityisesti siihen, mikä rooli intuitiolla on argumentin onnistumisessa.³ Näin pyrin tarjoamaan näkökulman siihen, kuinka teistisiin argumentteihin yleensä suhtaudutaan ja mikä rooli tämänkaltaisilla argumenteilla voi olla uskonnolliselle identiteetille.

Ennen varsinaisen argumentin tarkastelua on kysyttävä, onko argumentin esittämässä kysymyksessä ja vastauksessa mitään järkeä.⁴ Esimerkiksi ”wittgensteinilainen” vastaus olisi esittää, että koko kysymys ei ole mielekäs. Mitä edes voisi tarkoittaa, että ei-mitään on olemassa tai että mitään ei ole olemassa? Emme voi muuta kuin ottaa todellisuuden eli sen, että jotain on olemassa, annettuna. Mutta miksi tällainen intuitio pitäisi hyväksyä? Monille ihmisille kysymys ”miksi jotain on olemassa”, on aivan luonteva.⁵ Naturalistisen ateismin näkökulmasta kysymystä voidaan puolestaan pitää harhaanjohtavana. Kosmologinen argumentti pyrkii tarjoamaan selityksen sille, miksi jotakin on. Naturalismi kuitenkin hyväksyy vain tieteellisiä, maailmansisäisiä selityksiä. Näin ollen kysymys on mieletön, koska tiede ei voi tarjota siihen vastausta. Mutta miksi meidän pitäisi ajatella, että vain empiirinen tiede voi

tarjota hyväksytyjä vastauksia todellisuuden luonteesta? Kyseinen periaate ei itsekään ole tieteellisesti verifioitavissa.⁶

Sekä wittgensteinilainen että naturalistinen vastaus ovat toki mahdollisia, mutta niiden uskotavuus perustuu siihen, onko henkilöllä muita syitä pitää näitä uskomusjärjestelmiä totena. Sellaisenaan niitä ei voi pitää vahvoina vasta-argumentteina kysymyksen mielekkyydelle. Argumentti voidaan koettaa väistää myös muilla tavoin. Yksi tapa on määritellä ”ei-mitään” siten, että se synnyttää luonostaan jotakin. Näin tekee esimerkiksi Lawrence Krauss kirjassaan *Universumi tyhjiydestä*.⁷ Krauss määrittelee tyhjiyden kvanttityhjiöksi, joka kykenee tuottamaan jotakin ilman selvästi havaittavaa syytä. Kvanttityhjiö ei kuitenkaan ole ei-mitään, vaan erittäin monimutkainen (periaatteessa) fyysikaalisesti analysoitavissa oleva tila. Näin ollen Kraussin käsittelemä fyysinen prosessi ei viittaa samaan asiaan kuin filosofinen tyhjiyden käsite.⁸ Entäpä jos havaitsemamme maailma onkin välttämätön – toisin sanoen, entä jos maailma ei voisi olla olematta olemassa? Jotta näin voitaisiin perustellusti esittää, täytyisi olla uskottava kaiken teoria (Theory of Everything). Tällaista ei kuitenkaan toistaiseksi ole, eikä ole edes hyviä syitä uskoa siihen, että sellaista olisi mahdollista muotoilla.

Niin sanottu Hume-Edwards-vastaväite kuuluu puolestaan seuraavasti. Jos voimme tarjota periaatteessa selityksen jokaiselle yksittäiselle asialle maailmassa, olemme selittäneet kaiken, mitä maailmassa on. Näin ollen meidän ei tarvitse tarjota selitystä kontingenteille tapahtumille. Mutta jos maailmalla on alku, alku on itse yksi selitettävä tapahtuma. Näin keskustelu tulee siirrettyä ajan filosofian piiriin. Entä jos maailma olisi ikuinen, tarvittaisiinko silloin selitystä kontingenteille tapahtumille? Vaikka alku ei vaatisikaan selitystä, meillä olisi silti ilmiö ”ikuinen maailma on olemassa”, joka sekin olisi selitettävä.⁹

Oma lukunsa on Kantin esittämä kosmologisen argumentin kritiikki, jota tässä yhteydessä voidaan käsitellä vain pääpiirteittäin. Kantin mukaan kosmologinen argumentti nojaa ontologiseen argumenttiin, jota hän kuitenkin pitää epäonnistuneena. Koska ontologinen argumentti ei toimi, myöskään

kosmologinen argumentti ei voi toimia.¹⁰ Yksi Kantin keskeisistä ontologista argumenttia vastaan esittämistä kriittisistä huomioista on se, että olemassaolo ei ole asian ominaisuus. Argumentin puolustajat tyyppillisesti myöntävät, että tässä Kant on oikeassa.

- 1 Argumentin historiasta ks. Craig 1980.
- 2 Nimitys *kalam* (arab. ”puhe”) on peräisin arabifilosofian piirissä harjoitetusta filosofisesta teologiasta, jonka yhteydessä nykyisen argumentin esiasteita muotoiltiin. Ajantasaisin esitys aiheesta on Craig & Sinclair 2012, joka on myös tämän artikkelin lähde. Argumenttia ovat äskettäin puolustaneet, hieman eri muodoissa myös mm. Swinburne 2004; Miller 2014. Ks. myös Mulgan 2015; Oppy 2006; Philippe 2012; Morrison 2013; Nagasawa 2011; De Cruz & Smedt 2014; Evans 2010. Argumentista lyhyesti suomeksi ks. esim. Vainio & Visala 2011, 107–118. Kalam-argumentti on vain yksi kosmologisen argumentin muoto. Argumentin leibnizlaisesta versiosta ks. Pruss 2012.
- 3 Käytän tässä artikkelissa intuition käsitettä samalla tavalla kuin Jaakko Hintikka (1981). Hintikan mukaan filosofiset intuitiot ovat luonteeltaan esiteoreettista tai esisysteemistä tietoa. Näin ollen ne eivät ole erehtymättömiä, vaan niitä voidaan, ja usein niitä pitää, oikaista kokemuksen ja argumentaation kautta. Usein intuitiot ovat riippuvaisia henkilön aiemmin omaksumasta teoriasta tai käsitteellisestä viitekehystä, jolloin intuitioiden muuttaminen edellyttää uuden viitekehksen omaksumista. Jotta intuitio voi toimia aidon ja perustellun tiedon perustana, sen täytyy olla yleistettävissä eli se ei saa päteä vain yksittäistapauksissa. Hintikan mukaan intuitiot ovat hyviä palvelijoita, mutta huonoja isäntiä. Hyvänä historiallisena esimerkkinä Hintikka pitää Aristoteleen *endoxa*-käsitettä, joka voidaan kääntää vaikkapa perustelluksi yleisesti hyväksytyksi mielipiteeksi. *Endoxa* on ajattelun lähtökohta, jota ei välttämättä kyseisellä hetkellä voida todistaa aukottomasti todeksi, mutta ajatelu- ja argumentaatioprosessi pyrkii juuri tähän. Näitä mielipiteitä ei hyväksytä kritiikittä, vaan niitä arvioidaan todistusaineiston valossa.
- 4 Kysymyksen mielekkyyttä arvioi esim. Mulgan 2015, 67–69. Mulgan päätyy hylkäämään erilaiset yritykset pitää kysymystä mielettömänä.
- 5 Narratiivinen lähestymistapa kysymykseen on Holt 2013.
- 6 Stenmark 2001.
- 7 Krauss 2012.
- 8 Mulgan (2015, 69) huomauttaa myös, että esimerkiksi se tapa, jolla Heidegger puhuu ”ei-mistään” (teoksessa *Johdatus metafysiikkaan*) ei viittaa absoluuttiseen tyhjiyteen. Heideggerilla tyhjiyden negaatio synnyttää itsestään jotain. Tällöin kyseessä ei kuitenkaan voi olla absoluuttinen tyhjiys.
- 9 Evans 2010, 50–51; Pruss 2006, 41–44.
- 10 Kant, *Puhtaan järjen kritiikki* B612; B631–B642.

Tästä huolimatta Kant ei ole osoittanut, että välttämättömän olemassaolo ei ole ominaisuus. Esimerkiksi olemassaoleva tuhannen euron seteli on eri asia kuin *välttämättä* olemassaoleva tuhannen euron seteli. Ontologinen argumentti voidaan myös muotoilla siten, että se välttää Kantin kritiikin. Samoin kosmologinen argumentti voidaan muotoilla ilman, että se olettaa ontologisen argumentin totuuden.¹¹

Toinen Kantin kriittinen huomio liittyy hänen tapaansa rajata tiedon käsitettä niin, että asiat, joita ei voida kokea, jäävät tiedon ulkopuolelle. Koska Jumalaa ei voi kokea, ei olemassaolon ja tiedon kategorioita voida soveltaa Jumalaan. Jumalaa koskevat määrittely-yritykset ovat näin ollen tuomittuja päättämään niin sanottuihin antinomioihin eli sisäisesti ristiriitaisiin kantoihin. Kuitenkaan siitä, että välttämättömän olion ominaisuuksista ei ole välitöntä kokemusta, ei seuraa, etteikö meillä voisi olla tietoa ominaisuuksista, jotka ovat yhteensovitettavissa välttämättömän olion kanssa – pelkästään tätä kautta Jumalan käsite voidaan määritellä kohtuullisen järkevästi. Lisäksi Kant tuntuu soveltavan jakoa fenomenaalisen ja noumenaalisen maailman välillä tavalla, joka voidaan perustellusti haastaa. Meillä voi olla tietoa asioista, jotka eivät ole havaittavia, jolloin havaittavan ja ei-havaittavan maailman välinen raja ei ole selkeä.¹²

Vaikka kosmologia-argumentin mielekkyys voidaan periaatteessa kyseenalaistaa, voidaan yhteenvetona edellä sanotusta väittää, ettei mikään pakota kriittistä tarkastelijaa pitämästä kysymystä siitä, miksi jotain on olemassa, mielekkäänä. Näin ollen voimme siirtyä tarkastelemaan itse argumenttia.

ARGUMENTTI PÄÄPIIRTEISSÄÄN

Kalam-argumentin rakenne on yksinkertaisuudessaan seuraava:¹³

- 1) Jokaiselle oliolle, jonka olemassaololle on alku, on siitä itsestään riippumaton syy.
- 2) Maailmankaikkeudella on alku.
- 3) Näin ollen maailmankaikkeudella on siitä itsestään riippumaton syy.

Argumentin premissit rakentuvat seuraavien periaatteiden varaan. Premissi 1 edellyttää todeksi niin

sanotun riittävän synn periaatteen, jonka perinteinen määritelmä kuuluu seuraavasti:

Riittävän synn periaate: Mikään fakta ei voi olla todellinen ja olemassaoleva eikä mikään väite tosi, ellei sillä ole riittävää perustetta, miksi se on juuri näin eikä jotenkin toisin.¹⁴

Riittävän synn periaate pyrkii ilmaisemaan ihmisille luontaisen uskomuksen, jonka mukaan mitään ei tapahdu ilman syytä. Vaikka periaate voi vaikuttaa itsestään selvästi todelta, se on myös pyritty kiistämään. Palaan tähän tuonnempana.

Premissi 2 puolestaan rakentuu kahden lisäargumentin varaan, joista toinen on matemaattinen ja toinen fysikaalinen. Matemaattinen lisäargumentti kuuluu seuraavasti:

- 4) Aktuaalista äärettömyyttä ei voi olla olemassa.
- 5) Ääretön, ajallinen regressio on aktuaalisesti ääretön.
- 6) Näin ollen ääretöntä, ajallista regressiota ei voi olla olemassa.
- 7) Näin ollen maailmankaikkeudella on alku.

Fysikaalinen lisäargumentti pyrkii tarjoamaan luonnontieteellisen perusteen uskoa, että premissi 2 on totta. Tässä tapauksessa argumentin tueksi vedotaan big bang -kosmologian tulkintoihin, joiden mukaan alkuräjähdyks merkitsee aika-avaruusjatkumon syntyä eli sitä, että maailmankaikkeudella on alku.

- 8) Tieteellinen todistusaineisto tukee vahvasti alkuräjähdykskosmologiaa.
- 9) Alkuräjähdykskosmologian mukaan tunnetun maailmankaikkeuden ikä on noin 13,82 miljardia vuotta.
- 10) Näin ollen maailmankaikkeudella on alku.

Kalam-argumentin onnistuminen lepää näiden yllä mainittujen lisäargumenttien varassa. Tarkastelen niitä seuraavaksi tarkemmin. Lopuksi arvioin sitä, mitä argumentin onnistumisella voidaan tarkoittaa.

RIITTÄVÄN SYYN PERIAATE

Niin sanottu leibnizlainen kosmologinen argumentti rakentuu vahvasti riittävän syyn periaatteen varaan, mutta myös kalam-argumentti hyödyntää sitä ensimmäisessä premississään. Tiedämme, että ympärillämme olevat esineet eivät ole olleet aina olemassa ja niiden olemassaololle on jokin syy. Ne eivät ole vain ilmestyneet olemaan. Samoin olisi absurdia väittää, että olisi olemassa tapahtumia, joilla ei ole syytä. Craigin mukaan riittävän syyn periaate on ensinnäkin intuitiivisesti vakuuttava, toiseksi sen kieltäminen johtaisi absurdeihin lopputuloksiin ja kolmanneksi periaatteen puolesta voidaan esittää vahvaa induktiivista todistusaineistoa.¹⁵

Riittävän syyn periaatteen kieltäminen näyttääkin johtavan varsin hankaliin ongelmiin. Periaatetta on kritisoitu vetoamalla esimerkiksi loogiseen mahdollisuuteen, että jokin asia voi tapahtua ilman syytä, samoin kuin on mahdollista, että olemme niin sanotussa ”aivot altaassa”-tilanteessa.¹⁶ Craigin mukaan tässä yhteydessä mainitut loogiset mahdollisuudet ovat kuitenkin luonteeltaan niin äärimmäisen skeptisiä, ettei niitä tarvitse kumota. Riittävän syyn periaatetta on yritetty kritisoida myös vetoamalla kvanttitiloihin, jossa hiukkaset näyttävät käyttäytyvän ilman syytä. Tällöin kyseessä on niin sanottu Kööpenhaminan tulkinta kvanttimekaniikasta, jossa hiukkasten reaktioita pidetään indeterministisinä. Enemmistö fyysikoista ei kuitenkaan pidä Kööpenhaminan tulkintaa pätevänä, vaan pitäytyy erilaisiin deterministisiin teorioihin. Toisaalta vaikka Kööpenhaminan tulkinta olisikin tosi, kvanttitasoin ei-determinoiduissa tapahtumissa ei ole kyse syyn puuttumisesta sinänsä. Kvanttitasolla hiukkasiin vaikuttavat syyt ovat niin monimutkaisia, ettemme (vielä) kykene ymmärtämään niitä.¹⁷

AKTUAALINEN ÄÄRETTÖMYYS

Craig erottaa toisistaan potentiaalisen äärettömyyden ja aktuaalisen äärettömyyden. Esimerkki potentiaalisesta äärettömyydestä olisi laskuri, joka alkaa laskea sarjaa 1,2,3 ja niin edelleen. Laskuri lähestyy näin hiljalleen potentiaalista äärettömyyttä, mutta ei tietenkään voi koskaan aktuaalisesti saavuttaa sitä, koska suurinta kokonaislukua ei ole olemassa.

Laskuri voi lähestyä asympotoottisesti äärettömyyden rajapintaa sitä koskaan saavuttamatta.

Aktuaalisesta äärettömyydestä puhuttaessa suosittu esimerkki on niin sanottu Hilbertin hotelli.¹⁸ Hilbertin hotellissa on ääretön määrä huoneita ja niissä kaikissa on asukas. Eräänä päivänä Hilbertin hotelliin saapuu uusi asiakas, joka haluaa huoneen. Hilbert ratkaisee tilapulman siirtämällä huoneen numero 1 asukkaan huoneeseen 2, huoneen nu-

-
- 11 Tarkemmin ks. esim. Leftow 2015; Maydole 2012; Koons 1997.
 - 12 Oma lukunsa on Kantin oma positio ja erilaiset kantilaiset tulkinat, jotka eivät aina ole yhteensovitettavissa. Ks. esim. Ameriks 2006. Viimeaikoina Kantin filosofian ja hänen realistiseen teistiseen metafysiikkaan sitoutuneen uskonnonfilosofiansa yhteyttä ovat puolustaneet mm. Chignell 2009; Firestone 2009; Firestone & Jacobs 2008. Skeptinen johtopäätös ei näin ollen näytä olevan ainoa mahdollinen johtopäätös Kantin kriittisen filosofian pohjalta.
 - 13 Craig & Sinclair 2012, 102–103. Argumentista on olemassa myös video: <https://www.youtube.com/watch?v=6CulBuMCLg0>.
 - 14 Leibniz 2005, 52.
 - 15 Tarkemmin ks. Craig & Sinclair 2012, 182–196; Nagasawa 2011, 134. Induktiivisen evidenssin vahvuus tässä tapauksessa tarkoittaa, että kokemuksemme tukee niin vahvasti riittävän syyn periaatetta, että universumin syntyminen ilman syytä olisi erikoinen poikkeus. Tämän pitäminen totena edellyttäisi hyvää argumenttia siitä, miksi vain universumit syntyvät tyhjästä ja ilman syytä. Riittävän syyn ”itestäänselvyydestä” ks. myös Pruss 2006, 189–208.
 - 16 ”Aivot altaassa” on skeptinen ajatuskoe, jossa kuvitellaan seuraava tilanne. Sinulla on tavanomaisia aistihavaintoja maailmasta, esimerkiksi että istut sohvallasi lukemassa *Teologista Aikakauskirjaa*. Todellisuudessa kuitenkin olet kytkettyä supertietokoneeseen eikä sinulla ole lainkaan ruumista. Olet siis pelkät aivot lillumassa altaassa ja tietokone syöttää sinulle dataa, jota luulet havainnoiksi mutta oikeasti koet vain sen, mitä tietokone sinulle antaa uskottavaksi.
 - 17 Craig & Sinclair 2012, 183. Kvanttifysiikan erilaisia, usein kiistanalaisia tulkintoja ei ole mahdollista käsitellä tässä yhteydessä perusteellisesti. Todettakoon, että Craigin huomio kohdistuu siihen, kuinka syyn käsitettä käytetään; hänen tulkintansa mukaan myös ei-determinoitu tekijä on filosofisessa mielessä syy. Kvanttifysiikasta lyhyestä ja yleisellä tasolla ks. Coles 2001, 107–115. Kvanttimekaniikasta ja riittävän syyn periaatteesta tarkemmin ks. Pruss 2006, 160–170.
 - 18 Craig & Sinclair 2012, 117–225. Ks. myös Nagasawa 2011, 130–143.

mero 2 asukkaan huoneeseen 3, huoneen numero 3 asukkaan huoneeseen 4, ja niin edelleen. Näin hotellista on vapautunut yksi huone, johon uusi matkalainen voidaan majoittaa. Kuitenkin käytännön seuraus on absurdi. Hilbertin hotellin asukkaiden määrä ei prosessin seurauksena ole kasvanut lainkaan (1). Sama tilanne voidaan ajatella esimerkiksi miljoonalla uudella majoittujalla (2) tai siten, että hotellista kirjautuu ulos miljoona asukasta (3). Jos äärettömään lisään mikä tahansa kokonaisluku, hotellin asukasmäärä pysyy koko ajan samana (4).

$$\begin{aligned} \aleph_0 + 1 &= \aleph_0 \\ \aleph_0 + 1000000 &= \aleph_0 \\ \aleph_0 - 1000000 &= \aleph_0 \\ \aleph_0 + n &= \aleph_0 \end{aligned}$$

Toinen vastaava esimerkki on kirjasto, jossa on ääretön määrä kirjoja. Näistä joka toinen on punakantinen ja joka toinen sinikantinen. Jos lainaan kirjastosta kaikki sinikantiset kirjat, kirjastossa olevien kirjojen määrä pysyy koko ajan samana. Samoin jos kirjastoon ostetaan lisää kirjoja siten, että nyt joka kolmas nide on mustakantinen, kirjaston koko ei ole kasvanut lainkaan.

Käyttäen apunaan tämänkaltaisia esimerkkejä Craig pyrkii osoittamaan, että aktuaalinen äärettömyys on todellisuudessa mahdoton, vaikka se voi olla teoreettisesti mahdollinen. Puolustaessaan aktuaalisen äärettömyyden mahdottomuutta Craig vetoaa toisaalta arkiseen intuitioon, toisaalta hän tarjoaa myös matemaattis-filosofia argumentteja. Yksi keskeinen taustaoletus on eron tekeminen ontologisen ja loogisen mahdollisuuden välille. Tällä Craig pyrkii kumoamaan sen vastaväitteen, että matematiikassa äärettömyyden käsitteeseen ei välttämättä liitetä Craigin mainitsemia, aktuaalisen äärettömyyden absurdiuteen johtavia ongelmia.¹⁹ Nämä vastaväitteet eivät kuitenkaan täysin vastaa Craigin intentiota. Hän myöntää, että matematiikassa voidaan tietenkin operoida äärettömän käsitteellä, mutta tämä ei tee siitä ontologisesti aktuaalista.²⁰ Keskustelu päättyy nopeasti metafilosofiselle tasolle, jossa ei ole tarjolla helppoja vastauksia. Kannat ovat pitkälti aksiomaattisia, toisin sanoen ne johdetaan toisista uskomuksista.

ALKURÄJÄHDYS

Kalam-argumentin keskeinen premissi on, että universumilla on oltava alku. On totta, että tämänhetkinen tiedeyhteisön konsensus on vahvasti kallellaan alkuräjähdykosmologiaan eikä muita vartenotettavia kosmologisia malleja ole juuri olemassa. Muita vaihtoehtoja on toki esitetty. Esimerkiksi Fred Hoyle, Herman Bondin ja Thomas Goldin vuonna 1948 esittämää pysyvän tilan teoriaa (steady state theory) on muotoiltu uudelleen mutta sillä on vain marginaalista kannatusta.²¹ Esimerkiksi kosmisen taustasäteilyn olemassaoloa, heliumin määrää maailmankaikkeudessa ja tähtien punasiirtymää pidetään vahvana todisteena jonkinlaisen alkuräjähdyksymallin puolesta.²²

Kriitikot ovat kuitenkin huomauttaneet, että tällä hetkellä ei ole keinoja ymmärtää kovin hyvin sitä, mitä ”ensimmäisen kolmen minuutin” aikana on tapahtunut. Universumin energiataso oli tuolloin niin korkea, että kvanttitason reaktiot olivat sellaisia, joista ei toistaiseksi pystytä sanomaan mitään varmaa. Ei esimerkiksi voida varmuudella tietää, missä vaiheessa termodynamiikan lait astuivat voimaan. Näin ollen ”absoluuttisesta alusta” puhuminen muuttuu hankalaksi, ja premissi 2 voidaan haastaa, vaikka pitäydettäisiinkin alkuräjähdyksymallin puolesta.²³

INTUITION ROOLI

Kognitiivisessa uskonnontutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka tietyt kausaaliset päättelyketjut ovat ihmiselle luontaisia. Deborah Kelemen kutsuu pieniä lapsia ”intuitiivisiksi teisteiksi”, koska lapsille on luonnollista löytää todellisuudesta suunnittelua ja päämääräsuuntautuneisuutta riippumatta siitä, onko lapsi kasvanut uskonnollisessa ympäristössä.²⁴ Ihmisille on luonnollista attribuoida maailmaan toimijoita, joiden intentionaalinen toiminta selittää sen, miksi maailma on sellainen kuin on. Tällaiset persoonalliset selitykset ovat myös intuitiivisesti finaalisia. Esimerkiksi jos Martti nostaa pöydällä olevan kahvikupin käteensä ja juo siitä kahvia, hyväksytty selitys sille, miksi kahvikuppi liikkui ja siitä oleva nestemäärä väheni, on se, että ”Martti tahtoi juoda kahvia”. Mitään tätä

syvempää selitystä ei tarvita ja muunlaiset selitykset olisivat epätydyttäviä.²⁵

Myös aktuaaliseen äärettömyyteen tai syiden äärettömään regressioon uskomisen on intuitiivisesti hankalaa. Kuten todettiin, kalam-argumentti hyödyntää tätä intuitiota. Esimerkiksi Tuomas Akvinolaisen ”toinen tie” olettaa lähtökohtaisesti, että ääretön regressio on mahdotonta.²⁶

Koska kalam-argumentti perustuu merkittävältä osin uskomuksiin, joissa intuition rooli on suuri, lisäargumentit ovat alttiita debunkkausargumenteille.²⁷ Debunkkausargumentit pyrkivät asettamaan epäilyksen alaiseksi uskomuksia, joiden synyhistoriaan liittyy sellaisia kognitiivisia vinoumia, joiden voidaan epäillä johtavan paikkaansa pitämättömiin uskomuksiin.²⁸ Esimerkiksi Steve Stewart-Williams on esittänyt, että kognitiivisten vinoumien vaikutus kausaaliin intuitioihimme on niin suuri, että se tekee kalam-argumentin pätemättömäksi.²⁹

Helen de Cruzin ja Johan de Smedtin mukaan kalam-argumentin taustalla vaikuttavat intuitiot ovat samoja, jotka vaikuttavat sekä arkisiin että tieteellisiin uskomuksiin. Näin ollen debunkkausargumentin voima näyttäisi olevan liian suuri: onnistuessaan ne veisivät oikeutuksen uskoa arkisiin havaintoihimme.³⁰ Lisäksi debunkkausargumentteja koskevassa keskustelussa on huomattu, kuinka mahdotonta niitä on rajata koskemaan vain uskonnollisia uskomuksia.³¹

ARGUMENTIN JA INTUITION VOIMA

Mitä siis kalam-argumentin onnistumisesta voidaan sanoa? Argumentti eri muodoissaan lepää kausaalisuhteita koskevien intuitioiden varassa. Tällä hetkellä ihmiskunnan filosofinen kapasiteetti ei kykene absoluuttisesti ratkaisemaan näiden intuitioiden luotettavuutta ja on todennäköistä, että läpimurtoa tällä saralla on turha odottaa aivan lähiaikoina. Onko argumentti siis arvoton? Selvästikään ei. Vaikka kalam-argumentti perustuu intuitioihin,

lempiin janoihin voidaan sijoittaa pisteitä yhtä paljon eli äärettömästi. Tämä ei kuitenkaan käy hyväksi esimerkiksi aktuaalisesta äärettömyydestä, koska äärettömyys on tässä yhteydessä vain käsitteellistä. Craigin argumentissa äärettömyys liittyy nimenomaan aikaan. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista käsitellä hänen yhtä ala-argumenttiaan, joka koskee sitä, kuinka rajatta menneisyyteen jatkuva tapahtumien ketju olisi aktuaalisesti ääretön. Miten tähän suhteutuu se, että kristityt uskovat taivaan olevan ikuinen? Kyseessä on Craigin mukaan potentiaalinen ikuisuus, kuten aikaisemmin esitetyssä laskuriesimerkissä. Keskustelusta ks. Morrison 2013, 23; Nagasawa 2011, 152.

- 20 Craigin mukaan meidän tulisi olla antirealisteja (nominalisteja) myös matematiikan ontologian suhteen: matemaattiset oliot eivät ole reaalisesti olemassa.
- 21 Burbidge & Narlikar & Wickramasinghe 2003.
- 22 Nagasawa 2011, 104–107. Alkuräjähdykskosmologiaa vastustettiin aluksi, koska sitä pidettiin liian uskonnollisena. Teorian varhaisin tunnettu muotoilija oli katolinen pappi Georges Lemaître, ja hänellä epäiltiin olevan apologettisia motiiveja. Lemaître kuitenkin kiisti tämän ja totesi, että alkuräjähdykskosmologia on täysin yhteensopiva myös ateismin kanssa eikä sillä ole suoraa metafysis-uskonnollista linkkiä. Muun muassa paavi Pius XII kuitenkin piti alkuräjähdyttä tieteellisenä todisteena, joka vahvisti perinteisiä tomistisia jumalatodisteita.
- 23 Halvorson 2011; Oppy 2006, 145–148; Earman 1995, 205–208.
- 24 Kelemen 2004.
- 25 Tällainen selitys voisi olla esimerkiksi vetoaminen Martin aivokemiaan. Tietenkään aivokemian vaikutusta ei voida sulkea pois, varsinkaan jos Martti on kofeiini-addikti. Samalla tavalla esimerkiksi se, että Martti on juuri vaeltanut koko päivän erämaassa juomatta ja on kuolemassa janoon, tarjoaa yhden selityksen. Voimme tarjota erilaisia selityksiä toimijoiden teoille ja tunnustaa erilaisia selittämisen tasoja, mutta on lähes mahdotonta ohittaa persoonallisia selityksiä silloin, kun puhumme tietoisista olennoista.
- 26 Keil 2003; De Cruz & de Smedt 2014, 97.
- 27 Kahane 2011. Debunkkausargumentit ovat loogiseltaan muodoltaan seuraavanlaisia: S:n uskomus p voidaan selittää Y:n avulla. Y on prosessi, joka ei tuota tosiasioita. Näin ollen S ei ole oikeutettu uskomaan, että p.
- 28 Intuitioiden luotettavuutta koskevaa debattia kutsutaan englantia puhuvassa maailmassa nimellä Rationality War. Debatin alkuvaiheessa osa psykologeista piti ihmisiä luontaisesti irratiionaalina, koska luotamme niin usein ja helposti päätteilytapoihin, jotka eivät ole reflektiivisiä. Tätä kantaa vastustettiin vetoamalla siihen, että usein nämä nopeat päätteilytavat tuottavat hyväksyttävää tuloksia. Ihminen ei näin ollen ole luontaisesti irratiionaalinen; irratiionaalista on kuitenkin, jos emme osaa erottaa oikein, milloin voimme luottaa intuitioihimme ja milloin tarvitsemme syvällisempää asiaan perehtymistä. Keskustelusta ks. esim. Samuels & Stich & Bishop 2002.
- 29 Stewart-Williams 2005, 101; De Cruz & de Smedt 2014, 101.
- 30 De Cruz & de Smedt 2014, 108.
- 31 Griffiths & Wilkins 2013; Visala & Jong 2014.

19 Oppy 2006, 139–142. Ajatellaan esimerkiksi kahta janaa A ja B, joista A on metrin ja B kilometrin pituinen. Mo-

kyseiset intuitiot ovat yleisesti ottaen rationaalisia ja päteviä. Craig itse pitää kalam-argumenttia pätevänä päättelynä parhaaseen selitykseen.³²

Asettaako Craig näin ollen argumentin lepäämään koko painollaan vain tietyn intuitiivisen tulkinnan varaan? Selvästikään ei. Craig myöntää, että intuitio tukee riittävän syyn periaatetta ja aktuaalisen äärettömyyden mahdottomuutta, mutta hän pyrkii myös tarjoamaan laajan joukon argumentteja, jotka osoittavat, että nämä intuitiot ovat perusteltuja. Tämän huomaaminen on olennaista. Vaikka kalam-argumentti hyödyntää tiettyjä intuitioita, se ei kuitenkaan perustu ainoastaan intuitioihin, vaan ennen kaikkea argumentteihin, joilla on intuition tuki.³³

Käyty keskustelu osoittaa sen, että kalam-argumentti ei ole luonteeltaan irrationaalinen. Toisin sanoen henkilö A, jonka intuitio pitää aktuaalista äärettömyyttä mahdottomana tai joka hyväksyy riittävän syyn periaatteen, ei toimi irrationaalisesti. On siis rationaalista uskoa, että aktuaalinen äärettömyys on mahdoton ja että jokaisella tapahtumalla on syy. Silti kalam-argumentti ei kriitikoiden mukaan suoranaisesti todista sitä, mitä se yrittää todistaa. Toisin sanoen kalam-argumentti ei onnistu deduktiivisessa muodossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö argumentilla olisi tästä huolimatta episteemistä voimaa.³⁴

ARGUMENTIN MERKITYS USKONNOLLISEN IDENTITEETIN KANNALTA

Kalam-argumenttia koskeva keskustelu kuvaa hyvin sitä rajapintaa, jolle teistiset argumentit tyypillisesti päätyvät.³⁵ Ne eivät yleensä onnistu vastaansanomattomina todisteina, mutta niillä näyttää silti olevan olennainen episteeminen rooli uskonnollisen identiteetin kannalta. Niinpä monet merkittävät teistiset filosofit ovat puolustaneet kosmologisen argumentin jotain muotoa. Kriitikot ovat kuitenkin huomauttaneet, että kosmologiset argumentit eivät anna tulokseksi sellaista Jumalaa, joka on teistin, esimerkiksi kristityn, uskonnollisen uskon varsinaisen kohde.³⁶

Kosmologinen argumentti tarvitsee näin ollen tuekseen muita argumentteja. Tämä voi toteutua

kahdella tapaa. Ensinnäkin voidaan olettaa, että kalam-argumentti itsessään antaa reunaehdot sille, millainen ensimmäinen syy voi ylipäättään olla (materiaaton, ajaton, muuttumaton ja niin edelleen). Nämä ominaisuudet ovat sitten riittävän yhteensopivia esimerkiksi kristillisen teismin kanssa tai ainakaan mikään niistä ei ole itsestäänselvästi ristiriidassa kristillisen teismin kanssa. Toiseksi voidaan vain todeta, että kosmologinen argumentti antaa perusteen uskoa ensimmäiseen syyhyn, muttei sen enempää. Osana kumulatiivista argumenttia kosmologinen argumenttia voi antaa tukea jollekin tietylle teismin muodolle.³⁷

De Cruz ja de Smedt huomauttavat, että kalam-argumentti ja sen taustalla olevat intuitiot ilmentävät eri uskomusten välistä koherenssia. Argumentti kykenee yhdistämään uskonnolliset vakaumukset, tieteellisen kosmologian ja yleiset intuitiot osaksi yhtä ja samaa uskomusjärjestelmää.³⁸ Voidaan siis todeta, että jos henkilö S pitää argumenttia induktiivisesti pätevänä, hän toimii tiedollisesti hyveellisellä tavalla. Lisäksi näyttää siltä, että argumentin hylkäävän henkilön R täytyisi kyetä nimeämään ne tavoiteltavat hyvät ja tiedolliset hyveet, jota hänen valintansa edellyttää. Tietenkin S ja R voivat olla episteemisesti erilaisissa tilanteissa, mutta jos ajatella argumenttia rationaalisuuden emmekä totuuden näkökulmasta, henkilöllä S on hyvä peruste pitää argumenttia rationaalisena ja luottamuksen arvoisena huolimatta siitä, että hän ei välttämättä kykene vakuuttamaan sillä henkilöä R.

C. Stephen Evansin mukaan ”luonnollisen merkin” (natural sign) täytyy tuottaa jonkinlainen käsitys siitä, mihin se viittaa, sekä antaa peruste uskoa, että se, mihin se viittaa, on todellinen. Monet luonnollisen teologian argumentit tekevät juuri tämän.³⁹ Evansin mukaan ei ole uskottavaa ajatella, että teistiset todistukset olisivat vastaansanomattomia. Sen sijaan niitä yhdistää kaksi periaatetta; ensinnäkin teistinen todiste on helposti saavutettavissa (wide accessibility principle), toiseksi luonteeltaan ambivalentteina ne ovat myös helposti hylättävissä (easy resistibility principle).⁴⁰ Intuitiot liittyvät olennaisesti molempiin periaatteisiin. Teistiset todisteet ovat intuitiivisesti ymmärrettäviä, mutta samalla ja samasta syystä helposti vastustettavissa. Evans, joka

on myös tunnettu Kierkegaard-tutkija, näkee, että tämä on aidon uskonnollisen identiteetin kannalta optimaalinen suhde. Kristityillä teistillä on näin peruste uskollen, muttei koskaan absoluuttista varmuutta.

Olli-Pekka Vainio, dos.
olli-pekka.vainio@helsinki.fi

-
- 32 Craig kieltää, että kyseessä olisi yritys muotoilla deduktiivisesti pätevää argumentti. Ateisti voi olla rationaalinen ja kieltää sen premissit. Ks. esim. http://www.reasonablefaith.org/philosophical-concerns-with-the-kalam-cosmological-argument#_ftnref4. Esimerkiksi Swinburnen mukaan kosmologinen argumentti on luonteeltaan c-induktiivinen eli se lisää jonkin verran teismien todennäköisyyttä. Vain kumulatiivinen argumentti pyrkii olemaan p-induktiivinen eli sen lopputulema olisi, että teismien todennäköisyys on suurempi kuin 0.5. Swinburne 2004, 5–7, 148–152.
 - 33 Kognitiotieteissä hyödynnetään ns. kaksoisprosessiteoriaa, jonka mukaan ajattelu perustuu kahteen erilaiseen tiedolliseen prosessiin, intuitioon ja reflektioon. Kognitiivinen uskontotiede on hyödyntänyt kaksoisprosessiteoriaa analysoidessaan uskonnollisen uskomusten syntä ja muotoutumista. Sovellus on kuitenkin usein ollut heikkoa, koska teoretisoinnissa on usein oletettu lähtökohtaisesti, että uskonnollinen päättely on luonteeltaan intuitiivista, ei reflektiivistä. Tällainen jako on kuitenkin perusteeton. Ks. esim. Vainio 2016.
 - 34 Näin mm. Oppy 2006, 153–154. Esim. Millerin (2014) mukaan kalam-argumentti tulisi esittää bayesilaisessa, ei deduktiivisessa, muodossa.
 - 35 Faust 2008.
 - 36 Oppy 2006, 98; Nagasawa 2011, 149.
 - 37 Aiempaa vaihtoehtoa kannattaa Craig, jälkimmäistä Swinburne.
 - 38 De Cruz & de Smedt 2014, 106–107. Tietoteoreettisesta ja metafysisestä kokonaiskäsituksesta riippuen tätä voidaan pitää joko saavutuksena tai heikkoutena. Sellaisen analyttisen uskonnonfilosofian piirissä, jossa pidetään jonkinlaista evidentialismia (joka sisältää tässä tapauksessa sekä erilaiset reliabilismin että internalismin muodot) perusteltuna tulokulmana myös maailmankatsomuksellisiin kysymyksiin sekä sitoudutaan jonkinlaiseen metafysiseseen realismiin, tätä voidaan tietenkin pitää myönteisenä saavutuksena. Toisiakin traditiota on olemassa ja niillä on omat ansionsa. Tässä artikkelissa ei kuitenkaan ole mahdollista arvioida erilaisten filosofisten traditioiden heikkouksia tai vahvuuksia.
 - 39 Evans 2010, 63.
 - 40 Evans 2010, 14–15. [65]: "Philosophical arguments for any significant claim are rarely conclusive. Given certain plausible assumptions, the various forms of the cosmological argument appear strong. If someone accepts a reasonable strong form of the principle of sufficient reason, such as the Leibniz-type arguments, in their "whole" and non-temporal "explanation" versions, are very appealing. If one accepts the claim that the physical universe had a beginning, and there are good empirical reasons for thinking this is so, then temporal arguments such as Craig's are similarly appealing. If Swinburne's claims about universe are plausible, then his claim that the cosmological argument at least provides confirming evidence for God's existence appears strong."

- Ameriks, Karl
2006 "The Critique of Metaphysics: The Structure and the Fate of Kant's Dialectic". *The Cambridge Companion to Kant and Modern Philosophy*. Ed. Paul Guyer. Cambridge: Cambridge University Press, 269–302.
- Burbidge, Geoffrey R. & Narlikar, Jayant Vishnu & Wickramasinghe, N. C.
2003 *Fred Hoyle's Universe*. Dordrecht: Kluwer.
- Chalmers, David J.
2009 "The Matrix as Metaphysics". *Science Fiction and Philosophy*. Ed. Susan Schneider. Oxford: Wiley-Blackwell, 33–51.
- Chignell, Andrew
2009 "As Kant Has Shown...: Analytic Theology and the Critical Philosophy". *Analytic Theology*. Ed. Oliver Crisp & Michael Rea. Oxford: Oxford University Press, 117–35.
- Coles, Peter
2001 *Cosmology: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Craig, William Lane
1980 *The Cosmological Argument from Plato to Leibniz*. London: Macmillan.
- Craig, William Lane & Sinclair, James D.
2012 "The Kalam Cosmological Argument". *The Blackwell Companion to Natural Theology*. Ed. William Lane Craig & James Porter Moreland. Oxford: Wiley-Blackwell, 101–201.
- De Cruz, Helen & De Smedt, Johan
2014 *A Natural History of Natural Theology: The Cognitive Science of Theology and Philosophy of Religion*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Earman, John
1995 *Bangs, Crunches, Whimpers, and Shrieks: Singularities and Acausalities in Relativistic Spacetimes*. New York: Oxford University Press.
- Evans, C. Stephen
2010 *Natural Signs and Knowledge of God: A New Look at Theistic Arguments*. Oxford: Oxford University Press.
- Faust, Jennifer
2008 "Can Religious Arguments Persuade?" *International Journal of Philosophy of Religion* 63, 71–86.
- Firestone, Chris L.
2009 *Kant and Theology at the Boundaries of Reason*. Farnham: Ashgate.
- Firestone, Chris L. & Jacobs, Nathan
2008 *In Defense of Kant's Religion*. Indiana Series in the Philosophy of Religion. Bloomington: Indiana University Press.
- Griffiths, Paul E. & Wilkins, John E.
2013 "Evolutionary Debunking Arguments in Three Domains: Fact Value and Religion". *A New Science of Religion*. Ed. Gregory Dawes & James Maclaurin. London: Routledge, 133–146.
- Halvorson, Hans
2011 "Cosmology and Theology". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/cosmology-theology/> (20.1.2017)
- Hintikka, Jaakko
1981 "Intuitions and Philosophical Method". *Revue internationale de philosophie* 35:135, 74–90.
- Holt, Jim
2013 *Miksi maailma on olemassa: Eksistentiaalinen etsivätarina*. Helsinki: Basam.
- Kahane, Guy
2011 "Evolutionary Debunking Arguments". *Nous* 45, 103–25.
- Keil, Frank
2003 "Folkscience: Coarse Interpretations of a Complex Reality". *Cognition* 88, 201–221.
- Kelemen, Deborah
2004 "Are Children 'Intuitive Theists'? Reasoning about Purpose and Design in Nature". *Psychological Science* 15, 295–301.
- Koons, Robert
1997 "A New Look at the Cosmological Argument". *American Philosophical Quarterly* 34, 2, 193–211.
- Krauss, Lawrence M.
2012 *A Universe from Nothing*. London: Simon & Schuster.
- Leftow, Brian
2015 *God and Necessity*. Oxford: Oxford University Press.
- Leibniz, Gottfried
2005 *Monadology*. New York: Dover Publications.
- Maydole, Robert E.
2012 "The Ontological Argument". *Blackwell Companion to Natural Theology*. Ed. William Lane Craig & James Porter Moreland. Oxford: Blackwell, 553–592.

- Miller, Calum
 2014 "A Bayesian Formulation of the Kalam Cosmological Argument". *Religious Studies* 50:4, 521–534.
- Morrison, Wes
 2013 "Doubts about Kalam Argument". *Debating Christian Theism*. Ed. James Porter Moreland & Chad Meister & Khaldoun Sweis. Oxford: Oxford University Press, 20–34.
- Mulgan, Tim
 2015 *Purpose in the Universe: The Moral and Metaphysical Case for Ananthropocentric Purposivism*. Oxford: Oxford University Press.
- Nagasawa, Yujin
 2011 *The Existence of God*. London: Routledge.
- Oppy, Graham
 2006 *Arguing about Gods*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Philipse, Herman
 2012 *God in the Age of Science: A Critique of Religious Reason*. Oxford: Oxford University Press.
- Pruss, Alexander R.
 2006 *The Principle of Sufficient Reason: A Reassessment. Cambridge Studies in Philosophy*. New York: Cambridge University Press.
 2012 "The Leibnizian Cosmological Argument". *The Blackwell Companion to Natural Theology*. Ed. William Lane Craig & James Porter Moreland. Oxford: Wiley-Blackwell, 24–100.
- Samuels, Richard & Stich, Stephen & Bishop, Michael
 2002 "Ending the Rationality Wars: How to Make Disputes about Human Rationality Disappear". *Common Sense, Reasoning and Rationality*. Ed. Renee Elio. Oxford: Oxford University Press, 236–268.
- Stenmark, Mikael
 2001 *Scientism: Science, Ethics and Religion*. Aldershot: Ashgate.
- Stewart-Williams, Steve
 2005 "Innate Ideas as a Naturalistic Source of Metaphysical Knowledge". *Biology and Psychology* 20, 791–814.
- Swinburne, Richard
 2004 *The Existence of God*. Oxford: Clarendon Press.
- Vainio, Olli-Pekka
 2016 "What Does Theology Have to Do With Religion? Dual-Process Accounts, Cognitive Science of Religion and a Curious Blind Spot in Contemporary Theorizing". *Open Theology* 2:1, 106–112.
- Vainio, Olli-Pekka & Visala, Aku
 2011 *Johdatus uskonnonfilosofiaan*. Helsinki: Kirjapaja.
- Visala, Aku & Jong, Jonathan
 2014 "Evolutionary Debunking Arguments against Theism, Reconsidered". *International Journal of Philosophy of Religion* 76, 243–258.